

A Sociological
Paradigm of
Analysing Social
Problems

O PARADIGMĂ SOCIOLOGICĂ DE ANALIZĂ A PROBLEMELOR SOCIALE

MIRCEA AGABRIAN

The social problems: "what are they, why do they exist, who is responsible for their occurrence, how much do they cost us, what can be done about them?". The present paper addresses some of these questions. The paper presents three ways of approaching the social problems: - by addressing social disorder; - by addressing individual deviance; - by addressing the conflict of values.

Finally, the author outlines the general course of development of a social problem.

În acest articol este tratată chestiunea unui model general al dinamicii oricărei probleme sociale (aparitie, evoluție, soluționare), care acoperă procesualitatea acesteia și care este denumit în literatura de specialitate „Istoria naturală a problemelor sociale.” Dar cum abordarea problemelor specifice are o mare diversitate de forme, se exprimă cu claritate ideea că modelul este numai un instrument de analiză din multe altele posibile.

Schimbarea socială prin care trece România – proces social care modifică cursul istoriei noastre – afectează structura și funcționarea organizării sociale și, totodată, presupune modificarea unor atitudini, comportamente și opinii ale unor grupuri mari de oameni, iar în unele aspecte, ale tuturor membrilor societății românești. Dar toate națiunile au probleme sociale; acestea nici nu trebuie să treacă prin schimbări de amploare a tranziției de la un sistem social-politic la altul ca să se confrunte cu probleme majore de soluționat. Cu alte cuvinte, România nu este nici pe departe unică. Dar românii parcă au mai multe probleme sociale decât alte popoare. Acestea ne afectează pe toți, așa că este firesc să le studiem, să le cunoaștem și să căutăm soluții. Pentru aceasta trebuie să pornim de la câteva întrebări simple: Ce sunt ele? De ce există? Cine este responsabil pentru apariția lor?

Cât de mult ne costă? Ce poate fi făcut în legătură cu ele? Putem observa cu ușurință că aceste întrebări iau doar câteva rânduri, dar răspunsul necesită o cercetare asiduă și laborioasă, care, în cele din urmă, poate umple o bibliotecă cu cărți.

Definiția problemei sociale

La interogația „Ce este o problemă socială?”, Cătălin Zamfir (1977, p. 44) răspunde că:

În termeni foarte generali, o problemă socială poate fi definită în următorul fel: un proces social, o caracteristică, o situație despre care societatea sau un subsistem al ei consideră că trebuie schimbat.

Cu alte cuvinte, când avem de-a face cu o serie de împrejurări care amenință și îngrijorează oamenii, care sunt recunoscute și dezbătute social, atunci în mod sigur este vorba de o problemă socială. Într-o definiție mai strânsă, spunem că:

O problemă socială este o condiție care afectează un număr semnificativ de oameni în moduri considerate nedorite, despre care există simțământul că poate fi făcut ceva prin acțiunea socială colectivă. (Horton, P., Leslie G. Larson, R., Horton, R., 1997, p. 2).

Analiza notelor de conținut ale definiției date scoate la iveală patru idei distincte:

1. „O condiție care afectează un număr semnificativ de oameni ...” Circumstanțele personale nu sunt probleme sociale, dar ele devin atunci când afectează și îngrijorează o mare parte din oameni. De aici se naște o întrebare firească: cât de mulți oameni trebuie să se găsească într-o asemenea situație? Trebuie să precizăm că nu există un număr exact de oameni care ar putea fi afectați, înainte ca o împrejurare să fie calificată ca o problemă socială. Dar

când o condiție afectează și îngrijorează suficienți oameni astfel că mulți dintre aceștia o observă, vorbesc și scriu despre ea, înseamnă că există o problemă socială. Adaptând un exemplu după C. Wright Mills (1975), putem spune că dacă într-o societate de aproape 23 de milioane de locuitori numai un număr restrâns dintre aceștia sunt neangajați, unii chiar pentru că refuză să muncească, aceasta rămâne o problemă personală a fiecăruia în parte. Dar dacă în acea societate sunt peste 1,2 milioane de șomeri, avem de-a face cu o problemă socială.

Un mod de a măsura interesul public despre o împrejurare care afectează viața oamenilor este să numărăm articolele dedicate acestora în mai mulți ani și să le listăm. Spre exemplu, vom observa că în România, despre șomaj se vorbea puțin în prima jumătate a anului 1990 și numai ca posibilitate, pentru ca în anii următori, numărul articolele legate de această problemă să crească mereu. Să luăm în considerare problema educației. Dacă numărul absolvenților de liceu din țară care nu trec examenul de bacalaureat însumează doar câteva procente, atunci explicația trebuie căutată, în cea mai mare parte, în modul în care respectivii elevi au învățat. Dar dacă avem de-a face cu circa o treime din numărul total al liceenilor care au căzut la acest examen important, iar mass-media are drept cap de afiș mult timp această situație, atunci mai mult ca sigur că este vorba de o problemă socială care afectează sistemul de învățământ, părinții, tinerii și, bineînțeles, societatea în ansamblul acesteia. Când numărul articolelor despre o problemă socială începe să scadă, așa cum s-a întâmplat după o perioadă de timp de la desfășurarea bacalaureatului din anul 1998, atunci: (1) interesul asupra problemei poate fi în declin; (2) s-a ajuns la un aranjament politic care ar putea rezolva problema sau (3) interesul public și îngrijorarea oamenilor ar putea fi captate de alte probleme.

2. „În moduri considerate nedorite...” Orice problemă socială implică o judecată de valoare, o decizie că condiția,

împrejurarea, este „rea”. Cu alte cuvinte, valorile pot defini sau nu o împrejurare ca o problemă socială. Suicidul, consumul de droguri, abuzul asupra copiilor sau femeilor, analfabetismul etc. – toate acestea pot fi definite ca o probleme sociale prin valorile societății sau, raportându-ne tot la aceleași valori, ele pot fi considerate acceptabile. Dar nici o împrejurare sau condiție, cât de dramatică sau șocantă ar fi, nu este o problemă socială până când valorile unui număr considerabil de oameni din societate nu o definesc ca o problemă. De aceea, tot Mills (1975, pp. 40-41) subliniază că:

Pentru a defini conflictele publice și necesitățile personale trebuie să descoperim mai întâi care sunt valorile apreciate și amenințate și care sunt valorile apreciate și confirmate, ceea ce putem face printr-o analiză a tendințelor caracteristice ale epocii noastre.

3. „Despre care există simțământul că poate fi făcut ceva ...” O împrejurare socială devine o problemă când există credința că ceva poate fi făcut în legătură cu ea. Existența încrederii în posibilitatea de ameliorare sau soluționare a acesteia îi determină pe oameni să o considere o problemă socială. Dar dacă această credință este corectă, ea poate fi determinată numai prin încercare. Între timp, existența speranței rezolvării este suficient să conducă oameni să considere o anumită împrejurare socială drept o problemă și să caute modalități de a face ceva în legătură cu aceasta.

4. „Prin acțiunea socială colectivă”. Dacă numai câțiva oameni sunt indignați de prezentarea excesivă a violenței la televiziune, nu există nici o șansă ca acesta să devină o problemă. Dar dacă zeci de mii de telespectatori împărtășesc indignarea față de această stare de lucruri și gândesc că ar trebui făcut ceva în legătură cu ea, apare o problemă socială. Putem spune că problemele sociale sunt acele situații care tulbură mulți oameni și

declanșează interesul acestora, formează opinii și dezvoltă presiunea socială necesară pentru căutarea unei soluții.

Bazați pe cele spuse, putem concluziona că problemele sociale sunt *sociale prin origine* („O condiție care afectează un număr semnificativ de oameni...”); *sociale prin definiție* („În moduri considerate nedorite...”); și *sociale în tratarea lor* („Despre care există simțământul că poate fi făcut ceva prin acțiunea socială colectivă”).

Trebuie să remarcăm că o anumită înclinație, de cele mai multe ori aproape inconștientă, interpretează faptele sociale într-un mod care exprimă preferința cuiva pentru un set de valori sau are în vedere anumite interese personale. De aceea, înțelegerea unei probleme sociale specifice într-un fel care exclude total o asemenea înclinație este imposibilă, deoarece o problemă poartă implicit presupunerea referitoare la cauzele acesteia și felurile de politici care conduc la rezultate considerate dezirabile. Spre exemplu, problema sărăciei poate fi formulată „Ce nu este în regulă cu oamenii care sunt săraci?” sau „Ce nu este în regulă cu o societate care are așa de mulți oameni săraci?” În același fel putem aborda problema homosexualității, care a încins spiritele oamenilor politici, dar și a cetățenilor obișnuiți din țara noastră ca și din multe alte țări. Aceasta a fost definită fie ca o problemă de devianță sexuală, fie ca o chestiune ce ține de libertatea personală, fie ca un comportament care încalcă morala creștină.

Înțelegeri greșite ale problemelor sociale

Mulți oameni cunosc câte ceva despre problemele sociale, însă cunoștințele lor sunt, în general, neorganizate, frecvent contradictorii și adesea incorecte. De asemenea, sunt destui ziariști, lideri de opinie, care în articolele și editorialele lor încearcă să analizeze probleme sociale majore cu care se confruntă societatea

românească, dar folosesc destul de aproximativ sistemul conceptual și instrumentele metodologice ale sociologiei, economiei sau științei politice. Totodată, putem observa cu ușurință cum parlamentarii de orientări politice diverse au de obicei înțelegeri mult prea diferite despre natura și cauzele problemelor sociale. În fața acestei situații, se impune să prezentăm succint câteva dintre cele mai răspândite înțelegeri greșite ale problemelor sociale, care evidențiază superficialitatea cunoștințelor, lipsa lor de viabilitate și erorile în care oamenii se pot cantona.

Problemele sociale sunt adesea văzute ca fiind rezultatul unor disfuncționalități ce se produc în ordinea socială. Când regulile stabilite sunt ignorate sau violate, apare o problemă socială. Este adevărat că această accepțiune se potrivește unor probleme, dar ea estompează faptul important că, multe alte, sunt rezultatul comportamentului normal care nu afectează în nici-un fel normele sociale general acceptate. De exemplu, problema poluării nu este cauzată de oamenii și ramurile industriale care, dintr-o dată, au manifestat mai puțină grijă față de mediu datorită unui alt fel de a proceda decât până acum. Avem în țară poluare de mult timp, deoarece am defrișat munții, am lansat în atmosferă emisiuni toxice și radioactive, am aruncat deșeuri în ape, resturile menajere le-am depozitat în locuri improprie etc. De aici putem spune că, uneori, *comportamentul normal, tradițional acceptat al oamenilor contribuie tot atât de mult la apariția problemelor sociale ca și comportamentul anormal, deviant, antisocial*. Altfel spus, *problemele sociale sunt produse logice, normale și inevitabile ale valorilor și practicilor sociale prezente*.

Că problemele sociale sunt cauzate de oameni răi, imorali este probabil înțelegerea greșită cea mai răspândită dintre toate. Izvorul acesteia îl găsim în faptul că, în multe feluri, noi suntem condiționați să analizăm problemele în termenii simplei dihotomii bun-rău. Dar, *fiecare problemă socială este un produs al existenței unor aranjamente și practici*

sociale, și nu în primul rând un rezultat al unui comportament rău și imoral făcut în mod deliberat. Operând cu această idee, cred că nu greșim dacă afirmăm că, în ultimă instanță, escrocheriile de anvergură, de genul fenomenului Caritas, sau a celor din serialul Tigareta, proporția incredibilă de mare a economiei subterane, falimentele prin fraudare a unor bănci și fonduri de investiții și, nu în ultimul rând, mineriadele care l-au avut în frunte pe Miron Cozma, nu își găsesc explicația esențială în concepțiile și comportamentele actorilor principali ai acestor evenimente sociale, ci în aranjamentele și practicile din societatea românească care au oferit „oportunitatea” apariției acestora și transformarea lor în probleme sociale.

Mai întâlnim credința că problemele sociale sunt create tocmai pentru că se vorbește despre ele. În acest sens, nu de puține ori presa din țara noastră a fost acuzată de unii oameni politici, până la afirmații care invocau lipsa de patriotism a ziariștilor care abordau probleme sociale spinoase. Dar trebuie să subliniem că numai un sistem social opresiv nu poate tolera libertatea opiniilor și a sentimentelor diferite. *Nu se cunoaște nici o situație în care un sistem social democratic a fost distrus de critică*. Dimpotrivă, absența dezbaterii publice poate perpetua problema și amâna orice acțiune în legătură cu ea, exact ceea ce doresc unii oameni.

Pentru fiecare problemă socială există oameni care nu vor ca acea problemă să fie rezolvată. Spre exemplu, privatizarea și restructurarea sunt două dintre problemele sociale care se cer soluționate în economia românească, dar putem găsi un număr de oameni, grupuri și organizații care nu vor acest lucru. Fie că valorile grupului nu le definesc pe acestea ca probleme sociale (cei care sunt încă legați de economia centralizată), fie că soluțiile care trebuie să fie adoptate pot afecta membrii grupului din punctul de vedere al statusului, puterii, banilor, sentimentelor sau orice altceva. Trebuie să recunoaștem că aceasta este realitatea când analizăm atitudinile și comportamentul oamenilor față de aceste probleme sociale. Afirmatia

că se dorește „restructurare, dar până la poarta întreprinderii” ilustrează cu ironie o asemenea stare de lucruri.

Dacă analizăm – prin comparație cu alte țări din fostul lagăr comunist – ritmul și felul în care problemele sociale specifice perioadei de tranziție au fost soluționate în țara noastră, vom putea observa că, mai mult ca la alții, există pregnant *credința că prin pași mici, cu răbdare, timpul va rezolva toate problemele cu care ne confruntăm*. Această credință, pur și simplu, a raționalizat inactivitatea; ne-a făcut incapabili să luăm măsuri oportune și am ajuns într-o situație de adevărată criză. Să amintim că în Polonia, Ungaria și Cehia au fost aplicate, pe perioade mai lungi sau mai scurte, adevărate terapii de șoc, care au dat în cele din urmă roade atât în domeniul economic cât și în cel social sau politic.

În general, oamenilor le-ar plăcea să rezolve problemele sociale fără să se schimbe nimic. Cercetătorii în domeniul științelor sociale sunt invitați să producă rapid panaceuri nedureroase care vor rezolva problemele fără ca cineva să sacrifice bani, putere, status sau sentimente. Acest lucru este imposibil. Un exemplu edificator îl constituie *Schița privind strategia infăptuirii economiei de piață în România* elaborată de un colectiv sub conducerea profesorului Tudorel Postolache (Postolache, T., 1990). Strategia preconizată avea ca obiectiv general tranziția la o economie de piață cu asigurarea unei protecții sociale deosebite.

... esența strategiei propuse constă în aceea ca tranziția la o economie de piață să se facă în termene cât mai scurte (dar evitând costuri sociale greu suportabile). ... în condițiile unui program de protecție socială eficace grupurilor defavorizate, unui nivel acceptabil de asigurare socială a întregii colectivități și promovării unei politici coerente, care să asigure creșterea treptată, dar efectivă a standardului de viață, a calității vieții. (T. Postolache, 1990, p. 12.)

Se prevedea o relansare imediată a economiei cu un ritm mediu de creștere a PIB estimat la 3,7-3,8%. În aceste condiții, în funcție de mărimea împrumutului extern contractat, se prevedea ca între 1995 și 2002 consumul populației României să ajungă, la indicatorii de bază, la nivelul consumului mediu european. Nu greșim dacă afirmăm că situația actuală a țării noastre are puține lucruri comune cu cea preconizată în culori atât de atrăgătoare în documentul menționat.

Atitudinile oamenilor față de problemele sociale

Valorile și atitudinile noastre determină înțelesurile pe care le atașăm faptelor pe care le observăm. Studiul unora dintre cele mai răspândite atitudini față de problemele sociale ne ajută să arătăm de ce oamenii reacționează la fapte în moduri atât de diferite.

Posibil că cea mai răspândită atitudine este aceea a *indiferenței*. Puțini dintre noi se îngrijorează prea mult despre lucruri care nu ne amenință. Presiunile care vin din partea școlii, familiei, prietenilor, locului de muncă sau altor obligații ne mențin atât de ocupați încât în timpul liber căutăm să ne distrăm și să ne relaxăm, și nicidecum să studiem problemele sociale. Interesul general într-o problemă este probabil să apară numai când oamenii simt o amenințare serioasă a bunului lor trai, ori încearcă un adevărat șoc când valorile le sunt puse sub semnul întrebării sau chiar anulate.

O altă atitudine comună este *acceptarea pasivă a necazurilor*. Milioane de oameni îndură mari suferințe, chiar foamea, cu calm și stoicism. Oameni care cred că cel mai bun mod de a face față unei probleme grele este să o îndure în liniște, nici nu vor încerca să rezolve acea problemă. În partea opusă găsim *cinismul* pe care îl manifestă unii oameni față de problemele sociale. Acesta îl putem constata în afirmația acestora că discuția și

acțiunea în legătură cu o problemă sau alta reprezintă doar pierdere de timp. Ei consideră că oamenii sunt motivați doar de propriul interes și că alte motive „nobile” nu reprezintă decât iluzii. Pentru acești oameni, preocuparea oricărui politician pentru soluționarea unei probleme sociale nu este altceva decât ipocrizie.

Nu sunt rare atitudinile care văd problemele sociale ca *pedeapsă Divină* pentru păcatele noastre. Dacă există războaie, inundații și cutremure, preturi mari sau mici sau oricare alte calamități, unii le proclamă pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcatele ființei umane. Dar toate întrebările despre intervenția lui Dumnezeu în problemele umane și rosturile penitențelor și rugăciunilor aparțin domeniilor religiei și filozofiei, și nu sociologiei. Desigur că există întrebări pentru care nu avem nici o tehnică științifică pentru a le găsi răspuns, cel puțin pentru moment, dar în studiul problemelor sociale, sociologii, ca oameni de știință, trebuie să le analizeze în termeni sociali, și nu supranaturali.

Spre deosebire de asemenea înțelegeri, abordarea sociologică a problemelor sociale trebuie să urmărească: (1) conștientizarea problemelor prezente cu care se confruntă societatea; (2) dobândirea de cunoștințe factuale cât mai riguroase în legătură cu principalele probleme sociale; (3) înțelegerea originilor sociale ale acestora și modul în care pot evolua; (4) abordarea inteligentă a relației dintre teorie și practică, astfel că toate teoriile trebuiesc testate și, la rândul lor, toate politicile sociale care se aplică să se întemeieze pe teorii verificate și, (5) un sens al perspectivei, astfel că o problemă trebuie văzută în relația acesteia cu trecutul și prezentul societății, fără distorsiuni și exagerări.

Modalități de studiere a problemelor sociale

Deoarece atât rădăcinile cât și consecințele fiecărei probleme sociale sunt extinse, studiul acestora reclamă un punct

de vedere cuprinzător. Acest lucru îl asigură, pe deplin, cadrul de referință sociologic, care presupune cel puțin trei modalități de abordare distincte: (1) dezorganizarea socială care însoțește orice schimbare socială; (2) devianța personală și, (3) conflictul de valori. Fiecare dintre aceste abordări sunt angajate în analiza problemelor sociale specifice.

Studiul problemelor sociale prin abordarea dezorganizării sociale

Toată viața socială se produce într-un set definit de reguli. Comportamentul indivizilor și grupurilor este controlat printr-o vastă rețea de reguli și norme sociale, care stabilesc comportamentele permise, dorite sau obligatorii. La nivelul cel mai formal, care este cel al legii, normele sunt codificate – adică ele sunt scrise și prevăzute cu sancțiuni pentru fiecare violare a acestora. Însă, multe dintre normele existente în orice societate nu au caracter formal ca legile. Acestea iau forma anumitor așteptări despre cum vor acționa oamenii. Noi ne așteptăm ca părinții să-și iubească copiii, polițiștii să asigure impunerea legii și muncitorii să aibă de lucru. Astfel de așteptări le găsim în aproape fiecare aspect al vieții și operează neobservat, atât timp cât ele o fac eficient. Așteptările sunt interiorizate de membrii societății și asigură funcționarea lină, normală a societății. De obicei, oamenii acționează așa cum alții se așteaptă să acționeze, iar conceptele morale de „drept”, „natural” și „bun” devin asociate cu aceste moduri obișnuite de comportare. Dar nu totdeauna regulile funcționează eficient. Ele pot deveni învechite sau irelevante din cauza schimbărilor sociale rapide. Oamenii încearcă să se adapteze la noile condiții urmând modurile „onorabile”, verificate în timp, dar în loc de satisfacții, ei experimentează sentimentul frustrării și al nefericirii. Ordinea și predictibilitatea sunt înlocuite de confuzie și

haos. Aceasta este condiția dezorganizării sociale. Datorită acestui lucru, unul dintre modurile de cercetare al problemelor sociale este prin analiza dezorganizării sociale care acompaniază orice schimbare socială.

În mod specific, cercetarea problemelor sociale prin abordarea dezorganizării sociale ridică câteva întrebări care trebuie puse:

- Care au fost regulile și practicile tradiționale?
- Ce schimbări sociale majore le-au făcut inefficiente?
- Care din vechile reguli sunt acum inefficiente? În ce măsură?
- Este schimbarea socială continuă? Cât de repede se desfășoară? În ce direcție?
- Cine sunt oamenii nemulțumiți de schimbare? Ce soluții propun aceștia?
- Cum soluțiile variate se potrivesc tendinței schimbării sociale?
- Ce reguli noi pot fi acceptate să reglementeze societatea în viitor?

Studiul problemelor sociale prin abordarea devianței personale

În utilizarea acestei abordări cercetăm motivația și conduita anumitor oameni al căror comportament cauzează probleme sau al căror comportament ca atare este o problemă. Acești oameni sunt devianți, deoarece comportamentul lor este legat în multe feluri de problemele sociale. Avem nevoie să știm cum se dezvoltă devianța personală și ce tipuri de persoane deviante sunt frecvent implicate în probleme sociale.

Devianța personală este implicată în apariția și dezvoltarea problemelor sociale în câteva moduri diferite. Astfel, unii devianți sunt oameni adaptați nesatisfăcător, ale căror acțiuni impulsive, ura care îi domină și necesitățile emoționale îi implică într-un conflict continuu. Evident că astfel de oameni contribuie la crearea problemelor sociale. Alți devianți devin o

problemă când ei sunt stigmatizați de o societate care insistă pe etichetarea comportamentului acestora. În sfârșit, pattern-urile subculturilor deviante sunt inevitabile în societățile complexe.

În plus față de cele arătate, când schimbările sociale se produc cu rapiditate, vechile norme cad și comportamentele considerate deviante se răspândesc. Astfel este de prevăzut că în timpul perioadelor de schimbări sociale rapide, comportamentul neconform cu normele și obișnuințele va crește. De aici și înmulțirea problemelor sociale prin amplificarea comportamentului deviant. Exact ce se întâmplă în perioada de tranziție spre democrație pe care o străbat toate țările care au ieșit din sistemul comunist, timp în care s-a declanșat o veritabilă erupție a devianței sociale.

Din nefericire, procesul de tranziție de la o societate la alta nu se derulează lin și uniform, ci contradictoriu și conflictual, întrucât se mențin o serie de structuri, instituții și mentalități birocratice, precum și unele norme și reguli sociale și juridice depășite și perimate, ceea ce concretizează starea de anomie, de lipsă de eficiență și funcționalitate a unor prescripții normative și care perturbă desfășurarea normală a relațiilor dintre indivizi, grupuri și instituții. (Dan Banciu, Sorin M. Rădulescu, 1994 p. 13).

În aplicarea abordării devianței personale pentru analiza problemelor sociale trebuie să punem întrebările următoare:

- Ce persoane și grupuri deviante sunt implicate?
- Sunt oamenii devianți în mod fundamental adaptați nesatisfăcător la cultura societății? Sau ar trebui ca aceștia să fie considerați doar membri adaptați subculturii lor deviante?
- Sunt devianții înșiși o problemă?
- Cât de mult din devianță este un produs al etichetării? Cauzează devianța rău altcuiva decât devianților înșiși?

- Sunt normele contraculturilor implicate în fenomenul devianței? Care sunt aceste norme?
- Cât de mult din devianța anumitor grupuri sociale izvorăște din ineficiența normelor sociale general acceptate?
- Ce alternative există pentru soluționarea acestor situații?

Studiul problemelor sociale prin abordarea conflictului de valori

Valorile unei societăți reprezintă preferințele și ceea ce aceasta respinge. Forma și trăsăturile unei societăți derivă din valorile ce o guvernează. Mai mult decât atât, societățile moderne sunt caracterizate prin diversitate și eterogenitate. Fiecare societate are mai multe seturi de valori, lucru din care rezultă în mod firesc dezacordul valorilor. Conflictele de valori în societatea modernă contribuie la producerea problemelor sociale, astfel: în primul rând, cauzează producerea acestora prin definițiile conflictuale ale condițiilor și situațiilor sociale dezirabile și, în al doilea rând, prin aceste definiții alimentează confuzia morală care încurajează devianța personală.

Multe dintre conflictele care au loc în jurul problemelor sociale se referă la considerarea situației date drept corectă, dezirabilă sau din contră, drept o problemă socială. Acest lucru se produce deoarece condițiile sociale date nu afectează în mod egal toate părțile implicate. Unele părți profită din situațiile care produc dezavantaje pentru alții. Și dacă profitul ori avantajul este sau nu implicat, diferențele de valori rămân și conduc la definiții conflictuale ale situațiilor sociale. Credem că problema restituirii caselor naționalizate în perioada comunistă poate reprezenta un exemplu bun. Astfel, respectarea strictă a proprietății private este o valoare fundamentală pentru sistemul democratic la care se raportează toți cei care doresc

stabilirea unei situații sociale corecte. Dar ca valoare și ca problemă socială ea nu este recunoscută de oamenii care sunt tributari concepțiilor comuniste, egalitariste și de cetățenii care sunt afectați de restituirea acestor case. Aceasta pentru că, așa cum scrie Vladimir Tismăneanu (1997, p. 212) referindu-se la țările aflate în tranziție,

abdicarea regimurilor comuniste n-a însemnat colapsul imediat al culturilor politice comuniste – toate obiceiurile, mentalitățile, atitudinile, simbolurile și valorile care pătrunseseră de decenii în viața socială.

Întrebările care trebuie puse în abordarea conflictului de valori pentru analiza problemelor sociale sunt:

- Care sunt valorile în conflict?
- Cât de „adânc” este conflictul?
- Ce segmente din societate susține fiecare dintre valorile competitive?
- Care valori sunt mai consistente cu alte valori mai largi, ca democrația și libertatea?
- Ce valori ar putea sacrifica fiecare dintre soluțiile avute în vedere?
- Sunt în prezent unele probleme insolubile, din cauza conflictelor de valori ireconciliabile?

Istoria naturală a problemelor sociale

Ideea unei serii regulate de etape prin care o problemă socială trece în procesul definirii și soluționării acesteia a fost enunțată pentru prima dată de americanii Richard C. Fuller și Richard R. Myers (1941, p. 320-328) și elaborată de alți doi sociologi americani, Malcom Spectator și John Kituse (1975, p. 145-159). Seria de patru etape care acoperă procesualitatea unei probleme sociale a fost denumită „O istorie naturală a problemelor sociale” (Horton, Paul B., Leslie, Gerald R., Larson, Richard F., Horton,

Robert L., 1997, p.27). Prezentăm etapele respective în mod succint.

Etapa 1: Necazurile personale în contextul problemelor sociale. Multe situații care, în cele din urmă, sunt definite ca probleme sociale nu sunt considerate de la început în acest mod. Acest lucru se întâmplă numai atunci când necazurile și plângerile oamenilor dezvoltă grupuri de interese.

Etapa a 2-a: Recunoașterea oficială. Începe atunci când unele instituții, departamente și agenții guvernamentale răspund la plângeri. Percepțiile oficiale sunt alimentate cu părerile experților în domeniu. Dacă agenția sau instituția guvernamentală acceptă legitimitatea problemei, atunci este creată o organizație menită să o soluționeze.

Etapa a 3-a: Transferul plângerilor. Indiferent de intenția instituțiilor, departamentelor sau agențiilor implicate – adică dacă acestea în mod serios încearcă să amelioreze situația, ori doar caută să abată atenția de la ea – în general, birocrății răspund rareori cu succes sau măcar satisfăcător problemei reclamate spre soluționare. În această a treia etapă, plângerile se transferă de la deținătorii de origine la deținători noi, care apar în urma răspunsului venit din partea instituțiilor abilitate și care, prin ecoul defavorabil pe care îl produce, sensibilizează și mai mulți oameni.

Etapa a 4-a: Urmărirea strategiilor alternative. Dacă primele răspunsuri oficiale sau cele revăzute, care de obicei urmează sunt adecvate, etapele 3 și 4 pot să nu se dezvolte niciodată. Dacă nu se întâmplă așa, și dacă încrederea publică în instituțiile oficiale se deteriorează, atunci va fi atinsă etapa finală în care se înregistrează deziluzia față de răspunsurile oficiale și se trece la urmărirea unor strategii al-

ternative. Cei care se plâng ajung la concluzia că problema nu poate fi rezolvată în cadrul sistemului și, în consecință, reacționează ca să se autoprotejeze prin adoptarea unor soluții a problemelor cu care se confruntă pe plan local sau privat. Astfel de soluții pot fi temporare sau permanente, depinzând de interacțiunea continuă între cursul nemulțumirilor oamenilor și răspunsurile oficiale la acestea. Spre exemplu, înființarea unor școli și universități private reprezintă, parțial, un răspuns la problema posibilităților limitate ale învățământului de stat subvenționat, după cum grevele „spontane” constituie un mod de a accelera găsirea soluțiilor în conflictele sociale.

Deși, în mod logic, seria etapelor în definirea și soluționarea problemelor sociale este suficient de clară, rămâne important să precizăm că nu există numai un singur model general, și că tratarea problemelor specifice are o mare diversitate de forme. Conceptul unei istorii naturale a problemelor sociale este un instrument pentru analiză și nu analiza însăși.

În concluzie, subliniem că fiecare problemă socială trebuie să fie analizată în termenii relației cu schimbarea socială și dezorganizarea socială, implicării pattern-urilor comportamentului deviant și valorilor în conflict ce aparțin grupurilor sociale variate. În ansamblul lor, cele trei repere teoretice și metodologice precizate nu reprezintă un panaceu al faptelor și interpretărilor atât de diverse și nici o explicație restrânsă la un punct de vedere particular. În schimb, credem că pot asigura o deschidere interesantă și posibilă care, la rândul ei, poate stimula cercetătorii din domeniu să caute o înțelegere mai bună a piesei, din păcate de multe ori o dramă, în care toți oamenii societății sunt atât actori cât și spectatori.

Note și bibliografie

Banciu, D., Rădulescu, S. (1994), **Corupția și crima organizată în România**, Editura „Continent XXI”, București.

Cusson, M., (1997), **Devianța**, în *Tratat de sociologie*, coord. Raymond Boudon, Humanitas, București.

- Durkheim, É. (1993), **Despre sinucidere**, Humanitas, București.
- Fuller, R., Myers, R., (1941), **The Natural History of a Social Problem**, American Sociological Review, 6.
- Horton, P., Leslie G., Larson, R., Horton, R., (1997), **The Sociology of Social Problems**, Prentice Hall, Twelfth Edition, New Jersey.
- Larionescu, M., Rughiniș, C., Rădulescu, S. (1999), **Cu ochii minerului. Reforma mineritului în România**, Editura Gnosis, București.
- Manis, J., (1984), **Analyzing Social Problems**, New York: Praeger.
- Mills, W., (1975), **Imaginația sociologică**, Editura Politică, București.
- Neculau, A., (1996), **O perspectivă psihologică asupra schimbării**, în: Psihologie Socială. Aspecte contemporane, coord. Adrian Neculau, Polirom, Iași.
- Postolache, T., (Coord.) (1990), **Schiță privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România**, București.
- Simon, D., (1995), **Social Problem & The Sociological Imagination. A Paradigm for Analysis**, McGraw- Hill, Inc.
- Spectator, M., Kituse, J., (1975), **Social Problems: A Reformulation**, Social Problems.
- Tismăneanu, V., (1997), **Reinventarea politicului. Europa răsăriteană de la Stalin la Havel**, Polirom, Iași.
- Valade, B., (1997), **Schimbarea socială**, în Tratat de sociologie, coord. Raymond Boudon, Humanitas, București.
- Zamfir, Cătălin, (1977), **Strategii ale dezvoltării sociale**, București, Editura Politică.
- Zamfir, Cătălin, (1999), **Spre o paradigmă a gândirii sociologice**, Editura Cantes, Iași.
- Zamfir, Elena, Zamfir, Cătălin (coord.) – **Politici sociale. România în context european**, Editura Alternative, București, 1995.